

ANNA WOJNARSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

ORCID – 0000-0003-4096-8940

MAŁGORZATA OSIŃSKA

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

ORCID – 0000-0002-0609-2327

POZIOM POCZUCIA WŁASNEJ SKUTECZNOŚCI A ZASOBY OSOBISTE I SPOŁECZNE OSÓB SKAZANYCH

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest scharakteryzowanie zasobów osobistych skazanych o różnym poziomie własnej skuteczności. Przebadano 66 osób za pomocą testów mierzących poczucie własnej skuteczności, samoocenę, radzenie sobie ze stresem, sprężystość psychiczną i nadzieję na sukces. Wbrew oczekiwaniom skazani charakteryzowali się dość wysokim poziomem własnej skuteczności. Natomiast w zakresie różnego nasilenia tej zmiennej wystąpiły niskie i umiarkowane zależności tylko z czterema strategiami radzenia sobie ze stresem, sprężystością psychiczną i nadzieją na sukces. Natomiast model predykcyjny zmiennej objął tylko sprężystość psychiczną, umiejętność znajdowania rozwiązań i planowanie. Przedstawiono ograniczenia i kierunki dalszych badań.

Słowa kluczowe: poczucie własnej skuteczności, przestępczość, samoocena, uzależnienia, wsparcie społeczne, zasoby osobiste

WPROWADZENIE

Resocjalizacja penitencjarna jest procesem, który ma celu nie tylko uświadomienie osobom skazanym szkodliwości dotychczasowego postępowania, ale przede wszystkim wyposażenie ich w umiejętności chroniące przed ponownym złamaniem prawa. Ważną rolę moderującą i mediującą w tym procesie odgrywają predyspozycje

osobowe (zasoby osobiste), spostrzegane wsparcie społeczne oraz obiektywna sytuacja skazanego (zasoby społeczne). Wśród zasobów osobistych szczególnie ważne są te cechy osobowości, które motywują do działania i sprzyjają aktywności samych skazanych w pokonywaniu trudności. Można do nich zaliczyć: poczucie własnej skuteczności, poczucie kontroli, skuteczne radzenie sobie ze stresem, samoocenę i poziom nadziei na sukces. Szczególną rolę pełni poczucie własnej skuteczności, które stanowi predyktor trafnie przewidujący zachowania w różnych obszarach ludzkiej aktywności, co powoduje wzrost popularności badań dotyczących tej zmiennej w różnych obszarach działań terapeutycznych i interwencyjnych.

Pojęcie poczucia własnej skuteczności wprowadził Arnold Bandura (2007), definiując je jako przekonania jednostki na temat osobistych możliwości spełnienia różnorodnych warunków zadania, prowadzących do osiągnięcia zamierzonych rezultatów (Bussey, Bandura, 1999; Chomczyńska-Rubacha, Rubacha, 2013). Podobnie jak poczucie kontroli kształtuje się ono pod wpływem doświadczeń jednostki, jednak nie dotyczy ono oczekiwania rezultatu, a jedynie pewności, że jednostka jest w stanie taki standard osiągnąć. „Oczekiwanie rezultatu pojawia się zatem pomiędzy działaniem a jego wynikiem, podczas gdy oczekiwanie własnej skuteczności – jeszcze przed podjęciem działania” (Oleś, 2003). Jednak akurat takie określenie miejsca tej zmiennej spotyka się z głosami krytycznymi sugerującymi trudność rozdzielenia tych dwóch rodzajów oczekiwań. Można bowiem zwrócić uwagę na pewne cechy wspólne tych dwóch wymiarów, takie jak:

- oczekiwania skuteczności i kontroli są związane z interpretacją napływających zdarzeń i oceną własnych możliwości (aspekt poznawczy);
- mają kontekst społeczny i kulturowy;
- kształtują się pod wpływem powtarzających się doświadczeń;
- poczucie kontroli i skuteczności jest gratyfikujące samo w sobie;
- poczucie kontroli i skuteczności dotyczy sytuacji specyficznych oraz globalnych, nowych, niejednoznacznych;
- pozytywnie korelują z motywacją osiągnięć, samooceną, zachowaniami prozdrowotnymi, zdrowiem, przystosowaniem emocjonalno-społecznym.

Jednocześnie w porównaniu z poczuciem kontroli własna skuteczność wiąże się tylko z wewnętrzną atrybucją i bezpośrednio z własnym zachowaniem oraz ma charakter prognostyczny.

Koncepcja Bandury mieści się w kręgu teorii społeczno-poznawczych, które wyjaśniają mechanizmy zachowania w kontekście: sytuacji, wyniku działania oraz własnej skuteczności. Poczucie skuteczności stanowi zmienną pośredniczącą pomiędzy celami a wysiłkami ukierunkowanymi na ich osiągnięcie (Pervin, John, 2002). Warto podkreślić, że Bandura dokonywał pomiaru tej zmiennej w warunkach eksperymentalnych, zwracając uwagę na jej znaczenie kontekstowe. Jednak

część badaczy, np. Martin E. Seligman (za: Pervin, John, 2002), krytykuje takie ujęcie, zwracając uwagę na potrzebę wyodrębnienia zgeneralizowanego (ogólnego) poczucia własnej skuteczności, które może być traktowane jako cecha osobowości. W tym kierunku idą współczesne poszukiwania mocy predykcyjnej tej zmiennej (Niewiadomska, Chwaszcz, 2010).

Poczucie własnej skuteczności okazuje się korelować dodatnio z takimi umiejętnościami, jak: odraczanie gratyfikacji, koncentracja na zadaniu, wytrwałość w działaniu, wiara we własne siły, motywacja do działania (Chomczyńska-Rubacha, Rubacha, 2013), stawianie sobie wyższych celów i zaangażowanie w działania (Phillips, Gully, 1997; Juczyński, 2000). Wysokie oczekiwania skuteczności wiążą się z nadzieją na sukces, stosowaniem bardziej konstruktywnych sposobów radzenia sobie ze stresem (Tomczak, 2009), dobrym samopoczuciem i satysfakcją z relacji rodzinnych oraz wysokim poczuciem jakości życia (Dave i in., 2011). Poczucie własnej skuteczności jest zmienną różnicującą funkcjonowanie ludzi pod względem poznawczym, motywacyjnym i emocjonalnym, a także behawioralnym. Duża grupa badań dotyczy związków poczucia własnej skuteczności z zaangażowaniem w zachowania prozdrowotne (Roddenberry, Renk, 2010; Warnecke i in., 2014) i proces leczenia (Cuveas i in., 2014). Osoby takie są bardziej zmotywowane do działania, realniej oceniają swoją sytuację, są wytrwałe, bardziej odporne na stres i bardziej optymistyczne (Bandura, 2001). Wysoki poziom poczucia skuteczności wiąże się z dobrym przystosowaniem (Bandura i in., 2003), wyższymi osiągnięciami szkolnymi i akademickimi, poszukiwaniem pomocy w sytuacjach trudnych (Landis i in., 2007). Zaufanie we własne siły pełni rolę samospełniającego się pozytywnego proroctwa, zachęcając do wysiłku pomimo piętujących się trudności.

Niskie poczucie własnej skuteczności w swoim obrazie jest zbliżone do poczucia bezradności Martina E. Seligmana (2010) i odgrywa znaczącą rolę w powstawaniu neurotycznych lęków, depresji, zachowań unikowych (Dave i in., 2011), poczucia bezradności, braku odległych celów, słabym rozeznaniu we własnej sytuacji życiowej (Kościelak, 2010). Pomimo pewnych podobieństw zmiennej poczucia własnej skuteczności do poczucia kontroli badania wykazują, że korelacje pomiędzy nimi są stosunkowo niskie (Roddenberry, Renk, 2010; Warnecke i in., 2014), chociaż w przypadku poczucia kontroli zdrowia korelacje z poczuciem własnej skuteczności były umiarkowane (Wallston, Wallstone 1981; za: Kościelak, 2010).

Istotną przyczyną zachowań antyspołecznych jest przekonanie jednostki o jej niezdolności do radzenia sobie z wydarzeniami stanowiącymi potencjalne zagrożenie. Poczucie to prowadzi do wzrostu napięcia psychicznego, lęku oraz bezradności. Jednocześnie im bardziej człowiek tkwi w przekonaniu, że powinien kontrolować otaczającą go rzeczywistość, tym poczucie negatywnych odczuć jest silniejsze (Ajzen, 1991, 1998; Boyd, Vozikis, 1994). Pozytywna samoocena u osoby

z wysokim poczuciem skuteczności jest skutkiem sytuacji, w których jednostka wybiera trudniejsze cele, wymagające konsekwencji i uporczywości w działaniu. Ponadto cechuje ją większa elastyczność w zachowaniu, co sprzyja efektywniejszemu radzeniu sobie z niepowodzeniami (Niewiadomska, Chwaszcz, 2010).

W przypadku osób przebywających w izolacji penitencjarnej najczęściej obserwuje się stosunkowo niski poziom własnej skuteczności (Belniak, 2014). Wyniki badań wskazują, że większość skazanych ma trudności ze wskazaniem sukcesów w dotychczasowym życiu. Już samo osadzenie postrzegają jako porażkę, której odczucie jest nasilone dodatkowo poprzez poczucie monotonii, osamotnienie oraz poczucie bezradności i braku wpływu na otaczającą rzeczywistość (Niewiadomska, 2007). Dodatkowo niskie poczucie skuteczności u więźniów ma silny związek z ich indywidualną perspektywą temporalną (Gulla i in., 2015). O niskim poczuciu własnej skuteczności świadczy szczególnie podejście osadzonych do przyszłości. Więźniowie często mają tendencję do formułowania nierealistycznych celów, myślenia życzeniowego oraz porzucania wysiłku włożonego w działania zmierzające do realizacji celów (Steuden, Jaworowska, 2004). Z kolei poczucie skuteczności dodatnio koreluje z większą motywacją do działania i wprowadzania przez skazanych zmian w życiu (MacMurrana i in., 1998; Caleb, Sarin, 2012).

Ponadto niższe poczucie własnej skuteczności cechuje osoby osadzone wielokrotnie w porównaniu do tych, które odbywają karę pozbawienia wolności pierwszy raz. Recydywiści penitencjarni postrzegają siebie jako osoby niezaradne i przegrane, będące często ofiarami czynników zewnętrznych, niezależnych od nich samych, np. nieszczęśliwego dzieciństwa (Maruna, 2001, s. 8–11; McNeil i in., 2012). Ponadto z badań wynika, że im wyższe poczucie własnej skuteczności, tym niższe ryzyko recydywy (Benda, 2001; Benda i in., 2003). Skłania to do wniosków o potrzebie diagnozy tej zmiennej u skazanych, a następnie wykorzystania jej do planowania oddziaływań resocjalizacyjnych skoncentrowanych na jej wzmacnianiu. Potwierdzają to także badania skuteczności programów resocjalizacyjnych, realizowanych wobec młodocianych, które opierają się na wzroście poczucia własnej skuteczności, *resilience* i nadziei na przyszłość, co przyczynia się do powstrzymywania się od recydywy (Russel, Walsh, 2011).

Należy zwrócić jednak uwagę także na rezultaty badań dotyczących „aktywnych” przestępców. Takie osoby często charakteryzują się wysokim poziomem własnej skuteczności w zakresie działalności przestępczej – *criminal self-efficacy* – oraz wykazują wysokie poczucie sukcesu z przestępczego sposobu życia w przeszłości mimo poniesionych konsekwencji w postaci osadzenia w zakładzie karnym. Wobec takich osób osadzenie nie stanowi kary, nie skłania do przemyślenia dotychczasowego sposobu życia i bardzo ogranicza wpływ oddziaływań resocjalizacyjnych (Brezina, Topalli, 2012).

Poczucie własnej skuteczności jest ważnym mechanizmem pozytywnej readaptacji społecznej, na co zwróciły uwagę Iwona Niewiadomska i Joanna Chwaszcz (2010). Obok takich mechanizmów podmiotowych, jak: poczucie koherencji, poczucie jakości życia, ocena jakości relacji społecznych, samoocena, postawy wartościujące stanowi ono czynnik chroniący przed wykołajaniem oraz wspomagający proces resocjalizacji. Wyniki badań efektywności różnego rodzaju terapii w grupach osób nieprzystosowanych lub zagrożonych nieprzystosowaniem są niejednoznaczne. W terapii napięcia (Hoffman, Miller, 1998) oraz terapii zajęciowej zaburzonych psychicznie przestępców (Linndstedt i in., 2011) nie zaobserwowano zmian w zakresie poczucia skuteczności, a w przypadku terapii zachowań społecznych wśród osadzonych zmiany były odwrotne do zamierzonych (Viola i in., 2015). Wydaje się, że podejście zbyt analityczne do predyktorów resocjalizacji nie pozwala uchwycić pełnego obrazu zależności, dlatego też ważne jest uwzględnianie innych zmiennych poznawczych, takich jak dostrzeżenie szkodliwości dotychczasowego postępowania. Czasami bowiem można dojść do paradoksalnych wniosków wskazujących na związek wysokiego poczucia własnej skuteczności ze złym przystosowaniem, co wynika z nierealnego optymizmu lub innych zniekształceń poznawczych.

Celem niniejszego opracowania jest analiza zależności pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a zasobami osobistymi (samooceną, radzeniem sobie ze stresem, sprężystością psychiczną, nadzieją na sukces) i zasobami społecznymi (sytuacją psychospołeczną tzn. zmiennymi socjodemograficznymi i sytuacją prawną, wsparciem społecznym) osób skazanych odbywających karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu zamkniętego. Wybrane zmienne osobowościowe – jak wskazują badania – mają wiodące znaczenie w determinowaniu powodzenia resocjalizacji i osiąganiu satysfakcji z jakości życia skazanych. Pozytywne zmiany w funkcjonowaniu osób skazanych nie wynikają jedynie z działań resocjalizacyjnych instytucji, ale także są zdeterminowane cechami motywacyjnymi i interpretacją sytuacji życiowej, a także kontekstem psychospołecznym sytuacji osobistej.

Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest poziom poczucia własnej skuteczności badanych skazanych?
2. Czy badani skazani o różnym poziomie poczucia skuteczności różnią się w zakresie posiadanych zasobów osobistych i społecznych?
3. Czy istnieją zależności pomiędzy wybranymi zasobami osobistymi badanych skazanych?

Na podstawie analizy dotychczasowych badań, które są stosunkowo nieliczne, jeśli chodzi o zmienną poczucia własnej skuteczności, postawiono następujące hipotezy:

1. Badani skazani będą charakteryzować się niskim poziomem poczucia własnej skuteczności (Belniak, 2014).

2. Skazani o wysokim poziomie poczucia własnej skuteczności będą charakteryzować się wyższą samooceną (Bono, 2001; Judge, 2009; Niewiadomska, Chwaszcz, 2010; Warnecke i in., 2014), większą sprężystością psychiczną (Niewiadomska, Chwaszcz, 2010), stosowaniem bardziej konstruktywnych strategii radzenia sobie ze stresem (Bandura, 2001), wyższym poziomem nadziei na sukces (Tomczak, 2009), większym spostrzeganym wsparciem społecznym (Landis i in., 2007).
3. Należy oczekiwać, że pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a zasobami osobistymi i społecznymi wystąpią umiarkowanie pozytywne zależności (Bono, 2001; Dzwonkowska i in., 2008; Judge, 2009, Niewiadomska, Chwaszcz, 2010; Warnecke i in., 2014).

BADANIA WŁASNE

PROCEDURA BADAŃ

Badaniami zostali objęci mężczyźni osadzeni w Zakładzie Karnym w Zamościu. Po uprzednim poinformowaniu o celu badań, ich anonimowym charakterze i dobrowolności uczestnictwa zgodę na udział w badaniach wyraziło 77 osób. W celu zapewnienia uczestnikom całkowitej dobrowolności i wyeliminowania nacisków instytucjonalnych wynikających z charakteru placówki, jaką jest zakład karny, osoby badane zostały poinformowane o możliwości rezygnacji z uczestnictwa w badaniu na każdym jego etapie poprzez oddanie niewypełnionych kwestionariuszy ankiet. Ostatecznie w badaniach wzięło udział 66 mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności – 11 osób oddało puste kwestionariusze.

CHARAKTERYSTYKA BADANYCH OSÓB

Najliczniejszą grupę spośród uczestników badania stanowiły osoby młode między 20. a 39. rokiem życia (42 osoby – 63,6%). Najmniej liczną grupę stanowiły osoby powyżej 60. roku życia (3 osoby – 4,5%), co wskazuje na niski odsetek osób skazanych w tym wieku.

W badanej grupie najliczniej reprezentowane były osoby samotne (62,1%), co może wskazywać na istnienie trudności w ustabilizowaniu życia osobistego. Ponadto brak zobowiązań rodzinnych wiąże się z łatwością wchodzenia w konflikt z normami społeczno-prawnymi. Analizując kwestie związane z wykształceniem i sytuacją zawodową, najwięcej było osób z wykształceniem zawodowym (36,4%)

oraz średnim (33,3%). Wykształcenie podstawowe i brak kwalifikacji zawodowych podało 28,8% badanych. Taki układ wyników miał swoje odzwierciedlenie w informacjach dotyczących zatrudnienia. Najwięcej badanych wskazało, że zamieszkuje wspólnie z rodzicami (54,5%), z własną rodziną mieszka 25,8% badanych, samotnie 12,1%, natomiast 4% wszystkich badanych to osoby bezdomne. Jednocześnie 12,1% badanych podało, że ich sytuacja mieszkaniowa jest niestabilna, gdyż są zagrożeni eksmisją. Ciekawie prezentują się wyniki dotyczące oceny relacji rodzinnych w rodzinie własnej. Spośród wszystkich badanych aż 90,9% oceniło je jako pozytywne, co może świadczyć o ich braku refleksyjności i krytycyzmu.

Znaczna większość badanych (74,2%) zadeklarowała dobry stan zdrowia. Jednocześnie 59,1% przyznało się do uzależnienia, z czego 34,8% spośród nich podejmowało leczenie odwykowe, głównie od alkoholu. Rezultaty te wskazują na niewątpliwy wpływ uzależnienia na codzienne życie.

Odnosnie do karalności spośród 66 osób uczestniczących w badaniach sześć osób (9,1%) nie podało informacji na ten temat. W grupie pozostałych 60 osób, które udzieliły odpowiedzi na to pytanie, najliczniej były reprezentowane osoby skazane po raz pierwszy (31 osób, co stanowi 51,7%), natomiast 29 osób (48,3%) było karanych więcej razy. Spośród wszystkich uczestników badania 89,4% odbywało karę pozbawienia wolności pierwszy raz, co wskazuje na to, że większość kar była orzekana z zawieszeniem ich wykonania bądź nie były to kary pozbawienia wolności. Tylko 7,6% badanych to recydywiści penitencjarni. Najliczniejszą grupą byli młodociani sprawcy przestępstwa, czyli osoby, które popełniły czyn karalny przed 21. rokiem życia. Karanych między 17. a 21. rokiem życia było 33,3% wszystkich badanych, a w przedziale wiekowym 22–30 lat aż 22,7%. Wskazuje to na wysokie ryzyko zagrożenia przestępstwem w tej grupie wiekowej.

METODY BADAŃ

W badaniach zastosowano zestaw technik umożliwiających pomiar wybranych zasobów osobistych oraz poczucia skuteczności.

Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności GSES Ralfa Schwarzera, Mathiasa Jeruzalema i Zygryfda Juczyńskiego (2001), składa się z 10 pytań, które wchodziły w skład jednego czynnika mierzącego siłę ogólnego przekonania co do radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i przeszkodami. Im wyższe oczekiwania własnej skuteczności, tym większa motywacja do działań w obliczu piętujących się trudności.

Skala SES M. Rosenberga w adaptacji Ireny Dzwonkowskiej, Kingi Lachowicz-Tabaczek i Marioli Łaguny (2008) składa się z 10 twierdzeń wchodzących do jednego

czynnika mierzącego ogólną samoocenę. Wynik ogólny jest sumą ocen i waha się w granicach 10–40 punktów. Połowa pytań wymaga odwrócenia punktacji.

Kwestionariusz Spostrzeganego Wsparcia Społecznego (ISEL) autorstwa Sheldon Cohena i Harry'ego Hobermana w polskiej adaptacji Ewy Szlachty (2009) składa się z 40 twierdzeń. Zadaniem osoby badanej jest ustosunkowanie się do wszystkich stwierdzeń, które dotyczą jej relacji z ważnymi osobami z jej otoczenia. Wynik dla skali ogólnej służy do pomiaru ogólnego spostrzeganego wsparcia społecznego. Dodatkowo kwestionariusz określa cztery rodzaje wsparcia – poznawcze, materialne, dowartościowanie i przynależność.

Kwestionariusz Radzenia Sobie w Sytuacjach Stresowych Mini Cope Charlesa Carvera w polskiej adaptacji Zygryda Juczyńskiego i Niny Ogińskiej-Bulik (2009) w polskiej wersji obejmuje 28 twierdzeń, które wchodzi w skład 14 strategii radzenia sobie (po dwa twierdzenia w każdej strategii), którymi są: aktywne radzenie sobie, planowanie, pozytywne przewartościowanie, akceptacja, poczucie humoru, zwrot ku religii, poszukiwanie wsparcia emocjonalnego, poszukiwanie wsparcia instrumentalnego, zajmowanie się czymś innym, zaprzeczanie, wyładowanie, zażywanie substancji psychoaktywnych, zaprzestanie działań, obwinianie siebie. Każda z 14 strategii radzenia sobie jest oceniana oddzielnie. Im wyższa punktacja, tym częściej badana osoba stosuje daną strategię.

Skala Sprężystości Psychiczej Ego Resiliency autorstwa Jacka Block i Adama M. Kremena w polskiej adaptacji Łukasza D Kaczmarka (2011) składa się z 14 pozycji testowych pochodzących z narzędzia do opisu cech osobowości California Adult Q-sort. Osoba badana szacuje na czterostopniowej skali zakres, w jakim dana pozycja odnosi się do niej. Skala posiada wystarczające wskaźniki dobroci psychometrycznej.

Kwestionariusz Nadziei na Sukces – KNS – autorstwa Charles Richard Snydera i wsp. w polskiej adaptacji Marioli Łaguny, Jerzego Trzebińskiego i Mariusza Zięby (2005) odnosi się do siły oczekiwania pozytywnych efektów własnych działań. Nadzieja na sukces składa się z dwóch komponentów: przekonania o posiadaniu silnej woli oraz przekonania o umiejętności znajdowania rozwiązań.

Wykorzystane w badaniach techniki charakteryzują się zadowalającymi wskaźnikami dobroci psychometrycznej w zakresie trafności i rzetelności.

Ankieta własnej konstrukcji. Kwestionariusz ankiety składa się z dwóch części i ma na celu zebranie i usystematyzowanie informacji dotyczących osadzonych uczestniczących w badaniu. Część pierwsza dotyczy takich zmiennych socjodemograficznych, jak: wiek, wykształcenie, sytuacja zawodowa, sytuacja rodzinna, warunki materialno-bytowe, sytuacja zdrowotna i uzależnienia. W części drugiej zawarto pytania dotyczące sytuacji prawno-karnej z uwzględnieniem danych dotyczących odbywania kary pozbawienia wolności aktualnie i w przeszłości, w tym

rodzaju oddziaływań resocjalizacyjnych i terapeutycznych, w których osadzeni uczestniczyli, a także wieku popełnienia pierwszego przestępstwa, toczących się aktualnie postępowań oraz prawa do instytucji warunkowego przedterminowego zwolnienia.

ANALIZA WYNIKÓW

Dokonane analizy rozkładu wyników mierzonych zmiennych wykazały dość zadowalającą zgodność z rozkładem normalnym, co umożliwiło zastosowanie kolejnych kroków w zakresie wnioskowania statystycznego.

Wyodrębnienie trzech poziomów poczucia własnej skuteczności na podstawie wyników stenowych wykazało, że tylko 10 (15,2%) badanych deklaruje niski poziom tej zmiennej, natomiast 19 (28,8%) przeciętny, a aż 37 (56,1%) wysoki. Potwierdzeniem tego rozkładu jest średnia GSES ($x = 6,65$). Wynik ten nie jest zgodny z dotychczasowymi badaniami wskazującymi, że osadzeni ze względu na obiektywny brak wpływu na otaczającą ich rzeczywistość mają niski poziom poczucia własnej skuteczności (Belniak, 2014). Jednocześnie być może taki wynik odzwierciedla poziom poczucia własnej skuteczności w zakresie działalności przestępczej (Brzezina, Topalli, 2012) albo jest wynikiem zniekształconego spostrzegania własnych możliwości i/lub interpretacji napływających zdarzeń (Studen, Jaworowska, 2004).

Następnym etapem analizy wyników było porównanie wyników trzech grup badanych wyodrębnionych ze względu na osiągnięty poziom poczucia własnej skuteczności na podstawie wyników stenowych. Dokonano porównań metodą jednoczynnikowej ANOVA w zakresie badanych zasobów osobistych oraz porównań a posteriori za pomocą testów Tukey'a i Scheffego zaprezentowanych w tabeli 1.

Tabela 1.

Porównanie wyników SES, KNS, KSP i Mini Cope ze względu na poziom GSES w badanej grupie

Poziom GSES	NISKI 1		PRZECIĘTNY 2		WYSOKI 3		F Df = 2	Test post hoc
	M	SD	M	SD	M	SD		
Testy								
SES suma	26,20	4,77	25,52	2,96	28,43	5,12	2,86a	P < W ^a
SES sten	4,10	1,85	3,73	1,14	4,97	2,11	3,05 ^a	P < W ^a
Aktywne radzenie sobie	1,40	0,45	2,15	0,57	2,18	0,60	7,69 ^{***}	N < P ^{**} N < W ^{***}

Planowanie	1,40	0,61	1,86	0,54	2,29	0,57	10,89***	N < P ^a N < W***
Pozytywne przewartościowanie	1,55	0,64	1,71	0,45	2,01	0,66	3,07 ^a	N < W ^a
Akceptacja	1,25	0,75	1,89	0,67	2,16	0,70	6,63**	N < P ^a N < W**
Poczucie humoru	1,20	0,58	1,07	0,80	1,45	0,82	1,56	
Zwrot ku religii	1,05	0,86	1,36	1,12	1,44	1,03	0,57	
Poszukiwanie wsparcia	1,35	0,62	1,86	0,66	1,90	0,66	2,89 ^a	N < W ^a
Poszukiwanie wsparcia instr.	1,30	0,63	1,65	0,57	1,95	0,81	3,51	N < W [*]
Zajmowanie czymś innym	1,35	0,52	1,81	0,71	1,79	0,78	1,62	
Zaprzeczanie	1,70	0,58	1,52	0,53	1,41	0,96	0,49	
Wylądowanie	1,50	0,74	1,55	0,72	1,41	0,82	0,19	
Zażywanie substancji	1,50	1,00	1,50	0,88	1,12	1,10	1,09	
Zaprzestanie działań	1,25	0,48	1,31	0,76	0,98	0,90	1,15	
Obwinianie siebie	1,85	1,02	1,78	0,67	1,67	0,86	0,22	
Wsparcie poznawcze	48,50	13,36	51,36	4,62	51,83	8,50	0,60	
Dowartościowanie	22,20	6,23	23,73	2,70	23,48	3,71	0,53	
Przynależność	25,80	7,09	26,94	2,43	25,78	3,78	0,53	
Umiejętność znajdowania rozwiązań	19,00	7,02	23,78	3,55	27,89	3,54	19,28***	N < P [*] N < W***
Siła woli	17,80	7,96	22,42	3,16	24,37	3,83	8,46***	N < P [*] N < W***
KNS suma	56,90	18,32	67,57	7,55	71,75	7,55	9,03***	N < P [*] N < W***
Umiejętność sten	3,50	2,36	4,84	1,74	7,18	2,09	16,80***	N < P ^a N < W***
Siła woli sten	4,10	2,68	5,47	1,50	6,43	1,74	6,70**	N < W**
KNS sten	6,14	3,18	9,00	1,54	9,57	0,53	5,31**	N < P ^a N < W**
KSP suma	29,80	9,28	39,73	5,18	43,54	6,11	18,08***	N < W*** N < P ^a

* $p < 0,05$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$ ^a $p < 0,10$

Dokonane analizy wykazały istotne zróżnicowanie wyników grup w zakresie takich zmiennych, jak: niektóre strategie radzenia sobie ze stresem, nadzieja na sukces i sprężystość psychiczna oraz różnicę na poziomie tendencji statystycznej w zakresie samooceny. Wykonanie testów *post hoc* Turkey'a i Scheffego pozwoliło uchwycić kierunek różnic.

Wykazano istotne różnice w zakresie czterech z 14 strategii radzenia sobie ze stresem, tj. aktywnego radzenia sobie ($F = 7,69$; $df = 2$; $p < 0,001$), planowania ($F = 10,89$; $df = 2$; $p < 0,001$), akceptacji ($F = 6,63$; $df = 2$; $p < 0,01$) i poszukiwa-

nia wsparcia instrumentalnego ($F = 3,51$; $df = 2$; $p < 0,05$). W przypadku dwóch strategii, tj. pozytywnego przewartościowania ($F = 3,07$; $df = 2$; $p < 0,10$) i poszukiwania wsparcia emocjonalnego ($F = 2,89$; $df = 2$; $p < 0,10$), wystąpiły różnice na poziomie tendencji statystycznej. Natomiast w przypadku pozostałych strategii umiejętności radzenia sobie w sytuacjach stresowych (poczucie humoru, zwrot ku religii, zajmowanie się czymś innym, zaprzeczanie, wyładowanie, zażywanie substancji psychoaktywnych, zaprzestanie działań i obwinianie siebie) nie wykazano istotnej różnicy pomiędzy badanymi o różnych poziomach poczucia własnej skuteczności. Osoby z niskim poczuciem skuteczności charakteryzują się istotnie słabszym poziomem aktywnego radzenia sobie w porównaniu z osobami z przeciętnym i wysokim poziomem skuteczności. W zakresie strategii planowanie i akceptacja osoby z niskim poziomem badanej zmiennej wykazują niższy poziom umiejętności w porównaniu z osobami charakteryzującymi się jej wysokim poziomem. W przypadku osób z przeciętnym poziomem GSES wystąpiła tendencja statystyczna do lepszego planowania i akceptacji w porównaniu z osobami o niskim poziomie GSES. Natomiast w zakresie strategii pozytywne przewartościowanie i poszukiwanie wsparcia emocjonalnego wystąpiła różnica na poziomie tendencji statystycznej do posiadania umiejętności wykorzystania tych strategii na wyższym poziomie między osobami z wysokim poziomem poczucia własnej skuteczności a osobami z niskim poziomem GSES. W zakresie poszukiwania wsparcia instrumentalnego wykazano, że osoby z wysokim poziomem GSES istotnie lepiej korzystają z tej strategii w porównaniu do osób o niskim poziomie GSES.

W przypadku samooceny wyniki wskazały na istnienie różnicy na poziomie tendencji statystycznej, która wystąpiła zarówno w wynikach surowych, jak i stenowych. Osoby z wysokim poczuciem własnej skuteczności wykazują tendencję do posiadania wyższej samooceny w porównaniu z osobami o przeciętnym poziomie.

W badanej grupie osoby prezentujące różne poziomy poczucia własnej skuteczności istotnie różnią się w zakresie nadziei na sukces w przypadku obu komponentów, tj. przekonania o posiadaniu silnej woli ($F = 8,46$; $df = 2$; $p < 0,001$) i przekonaniu o umiejętności znajdowania rozwiązań ($F = 19,28$, $df = 2$; $p < 0,001$). Porównania *post hoc* wyników wskazują, że osoby z wysokim i przeciętnym poziomem poczucia własnej skuteczności manifestują większe nasilenie tej zmiennej w porównaniu z osobami o niskim poziomie GSES.

W zakresie „prężność psychicznej” uzyskano różnice istotne statystycznie ($F = 18,08$, $df = 2$, $p < 0,01$). Wyniki wykazują, że osoby o wysokim poziomie poczucia własnej skuteczności posiadają wyższy poziom prężności psychicznej w porównaniu z osobami o niskim poziomie. Natomiast między osobami o przeciętnym i niskim poziomie poczucia własnej skuteczności wystąpiła różnica na poziomie tendencji statystycznej do posiadania wyższego poziomu prężności psychicznej.

Analizy dotyczące zmiennych socjodemograficznych i zmiennych charakteryzujących sytuację prawną badanych nie dostarczyły dowodów na istnienie różnic istotnych statystycznie. Może to wynikać z faktu, że informacje te zebrano bezpośrednio od skazanych, natomiast nie było możliwości, ze względu na anonimowy charakter badań, zweryfikowania ich z dokumentacją osobową. Niekonsekwencje w odpowiedziach osób badanych nasuwają podejrzenie, że ich ocena sytuacji psychospołecznej jest nieadekwatna do rzeczywistości.

Kolejnym krokiem było prześledzenie zależności pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a pozostałymi zasobami osobistymi badanych skazanych.

Analizy zależności pomiędzy wynikami GSES a wynikami pozostałych technik dokonano za pomocą współczynnika korelacji r Pearsona. Uzyskano istotnie niskie współczynniki korelacji na poziomie 0,31–0,32 przy $p < 0,05$ pomiędzy wynikami skali GSES mierzącej poczucie własnej skuteczności a skali SES mierzącej samoocenę. Wielkość tych współczynników jest zgodna z dotychczasowymi badaniami. Oznacza to, że istnieje wyraźna, choć mała, pozytywna zależność pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a samooceną. Nieco wyższy poziom zależności (r w granicach 0,39–0,62, $p < 0,01$) stwierdzono pomiędzy wynikami GSES a wynikami KNS mierzącego poziom nadziei na sukces, przy czym najwyższe wartości współczynnika korelacji uzyskano pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a umiejętnością znajdowania rozwiązań. Osoby przekonane o tym, że poradzą sobie z zadaniami jednocześnie uważają, że umieją znajdować rozwiązania, co jest uzasadnione teoretycznie. Nieco słabiej poczucie skuteczności wiąże się z siłą woli. Najwyższe współczynniki korelacji wystąpiły pomiędzy poczuciem skuteczności a sprężystością psychiczną mierzoną skalą KSP (r w granicach 0,61 do 0,71, $p < 0,01$), co można interpretować jako zdolność osób z wysokim poziomem poczucia skuteczności do radzenia sobie z sytuacjami trudnymi i niepoddawania się przeciwnościom oraz powracania do równowagi psychicznej po przeżytych porażkach.

W zakresie zależności pomiędzy poczuciem własnej skuteczności a strategiami radzenia sobie ze stresem tylko w kilku przypadkach strategię te okazały się powiązane z poczuciem własnej skuteczności. Osoby o wysokim nasileniu tej cechy potrafią sporządzać plany w sytuacjach trudnych ($r = 0,51$; $p < 0,01$), podejmować aktywne radzenie sobie z trudnościami ($r = 0,41$; $0,43$; $p < 0,01$), pozytywnie poznawczo przewartościowywać cel ($r = 0,38$; $0,36$; $p < 0,01$) oraz akceptować negatywne skutki trudnych sytuacji ($r = 0,41$; $0,39$; $p < 0,01$). W ramach strategii radzenia sobie ze stresem polegającej na szukaniu wsparcia ($r = 0,29$; $0,30$; $p < 0,05$) oraz wsparcia instrumentalnego ($r = 0,31$; $0,27$; $p < 0,05$) zależności są wyraźne, lecz małe. Wynik ten nie jest potwierdzony przez korelacje GSES z ISEL, ponieważ we wszystkich aspektach badanego przez ISEL spostrzeganego wsparcia,

Tabela 2.
Współczynniki korelacji r Pearsona wyników GSES z wynikami SES, KNS, KSP i MiniCope w badanej grupie

SES, KNS, KPS	SES W.S.	SES sten	KNS W.S.	KNS sten	KNS siła woli	KNS siła woli sten	KNS umiejętność znajdowania rozwiązań	KNS umiejętność znajdowania rozwiązań sten	KSP
GSES W.S.	0,31*	0,32*	0,39*	0,51**	0,40*	0,38*	0,60*	0,59**	0,61**
GSES sten	0,31*	0,31*	0,41**	0,47**	0,44*	0,39**	0,62**	0,62**	0,70**
MiniCope	aktywne ra- dzenie sobie	planowanie	pozytywne przewarto- ściowanie	akceptacja	poczucie humoru	zwrot ku religii	poszukiwanie wsparcia	poszukiwanie wsparcia instrumental- nego	zajmowanie się czymś innym
GSES W.S.	0,43**	0,51**	0,38**	0,41**	0,11	0,09	0,29*	0,31*	0,11
GSES sten	0,41**	0,51**	0,36**	0,39**	0,13	0,06	0,30*	0,27*	0,14
MiniCope	zaprzeczanie	wyładowanie	zażywanie substancji psychoaktyw- nych	zaprzestanie działań	obwinianie siebie	ISEL wsparcie poznawcze	ISEL dowartości- wanie	ISEL przynależ- ność	
GSES W.S.	-0,07	-0,11	-0,16	-0,18	-0,02	0,14	0,06	-0,04	
GSES sten	-0,06	-0,11	-0,15	-0,21	-0,06	0,14	0,12	-0,03	

czyli wsparcia poznawczego, dowartościowania i przynależności, zależności były bliskie zeru. Być może wsparcie mierzone przez Mini Cope i ISEL to inne aspekty tej zmiennej. Pomimo tego należałoby oczekiwać, że osoby o wysokim poziomie poczucia własnej skuteczności potrafią udzielać i korzystać ze wspierających relacji.

W celu pogłębienia analizy zależności między poczuciem własnej skuteczności a wybranymi zasobami osobistymi dokonano również analizy regresji liniowej metodą krokową.

Tabela 3.

Wyniki analizy regresji dla zmiennej zależnej poczucie własnej skuteczności

Zmienne niezależne	Podsumowanie zmiennej zależnej poczucie własnej skuteczności $R = 0,69$; $R^2 = 0,48$; $cR^2 = 0,46$; $F(3,65) = 19,49$; $p < 0,001$		
	β	T	p
Sprężystość psychiczna	0,23	2,52	0,05
Umiejętność znajdowania rozwiązań KNS	0,34	2,41	0,05
Planowanie CISS	2,17	2,21	0,05

Pomimo dość małej grupy osób badanych i jednocześnie dużej liczby zmiennych niezależnych powstał model obejmujący trzy zmienne niezależne i wyjaśniający 48% zmienności zmiennej zależnej. Zmienne wchodzące w skład modelu są dobrze osadzone w ogólnej koncepcji poczucia własnej skuteczności.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Dokonane analizy pozwoliły na częściowe potwierdzenie założonych hipotez. Przedstawione wyniki badań wykazały, że poczucie własnej skuteczności badanych osób odbywających karę pozbawienia wolności jest stosunkowo wysokie, a zatem hipoteza zakładająca niski poziom skuteczności w grupie osób osadzonych nie została potwierdzona. Poczucie własnej skuteczności odnosi się do spodziewanego rezultatu działania jeszcze przed jego podjęciem, ale opiera się też na dotychczasowych doświadczeniach (Oleś, 2003). Analizy empiryczne wskazują, że niższy poziom poczucia własnej skuteczności cechuje głównie osoby wielokrotnie osadzone w porównaniu z osobami odbywającymi karę pierwszy raz (Maruna, 2001; McNeil i in., 2012). W badanej grupie mamy do czynienia właśnie z takim obrazem. Mianowicie 89,4% badanych odbywało karę pozbawienia wolności pierwszy raz, z czego 51,7% deklaroowało, że jest to ich pierwszy wyrok skazujący. Tylko 7,6% to recydywiści penitencjarni. Ponadto w grupie badawczej znalazły się

osoby stosunkowo młode – 56% osób nie przekroczyło 30. roku życia. Można zatem przypuszczać, że w grupie uczestniczącej w badaniu znalazły się osoby, które albo w dotychczasowym życiu były skuteczne w swoim działaniu bądź też cechuje je wyjątkowa wiara we własne możliwości lub też ich nieadekwatny obraz. Nie można także wykluczyć wpływu innych zmiennych, nieuwzględnionych w badaniu, np. uczestnictwo w podkulturze więziennej.

Porównanie wyników grup o różnym nasileniu poczucia własnej skuteczności ujawniło, że badani o najwyższym nasileniu tej cechy różnią się istotnie od grupy o najniższym nasileniu tej cechy w zakresie strategii aktywnego radzenia sobie w sytuacjach stresowych, planowania, pozytywnego przewartościowania, poszukiwania wsparcia instrumentalnego, nadziei na sukces w obu jej komponentach oraz sprężystości psychicznej. Natomiast różnice wyników pomiędzy badanymi o wysokim i przeciętnym poziomie poczucia własnej skuteczności były zdecydowanie słabsze lub nie występowały wcale. Potwierdzeniem tych różnic była również analiza zależności pomiędzy badanymi zmiennymi.

Hipoteza dotycząca zależności między poczuciem własnej skuteczności została w znacznym stopniu potwierdzona, co jest spójne z rezultatami dotychczasowych badań. Skazani o wyższym poziomie poczucia skuteczności wykazywali nieco wyższy poziom samooceny (Bono, 2001; Judge, 2009; Warnecke i in., 2014), większą sprężystość psychiczną (Niewiadomska, Chwaszcz, 2010), manifestowali wyższy poziom nadziei na sukces (Tomczak, 2009) oraz lepiej radzili sobie z sytuacjami stresującymi (Bandura, 2001), choć w tym przypadku istotne zależności dotyczyły tylko czterech strategii. Uzyskane współczynniki korelacji były głównie na poziomie niskim i umiarkowanym. Poczucie własnej skuteczności najsilniej korelowało z takimi cechami, jak sprężystość psychiczna oraz umiejętność planowania w sytuacjach stresowych, co jest zgodne z podstawami teoretycznymi tej zmiennej. Analiza regresji pozwoliła na stworzenie modelu obejmującego trzy zmienne niezależne: sprężystość psychiczną, umiejętność planowania i umiejętność znajdowania rozwiązań.

Nie potwierdzono natomiast hipotezy w zakresie zależności poczucia własnej skuteczności ze wsparciem społecznym mierzonym ISEL. Możliwe, że jest to związane z samym narzędziem bądź też grupą badanych. Poczucie dostępności wsparcia i jego zapotrzebowanie może być uzależnione od różnych czynników, tj. osadzenia, utraty pracy, stanu zdrowia czy warunków bytowych. Możliwe, że osoby badane wykazujące stosunkowo wysoki poziom poczucia skuteczności nie borykały się ze znaczącymi trudnościami bądź nie postrzegały takich sytuacji jako wyjątkowo trudne. Można przypuszczać, że ocena spostrzeganego wsparcia badanych osób nie była zbyt adekwatna, co potwierdzają również wyniki ankiety osobowej. Znaczenie w tym przypadku może mieć także dobór grupy badawczej.

W adaptacji polskiej wersji skali ISEL grupą badaną byli studenci i osoby pracujące (Szlachta, 2009), a w jego oryginalnej wersji studenci (Cohen, Hoberman, 1983). Być może warto byłoby w przypadku grupy tak odmiennej, jaką są osoby przebywające w izolacji penitencjarnej, wykorzystać w kolejnych badaniach inne narzędzie w celu porównania rezultatów.

W przeprowadzonych badaniach zaobserwowano brak istotnych różnic i związków w zakresie większości zasobów społecznych. Badane osoby niezależnie od poziomu poczucia skuteczności w zasadzie nie różniły się między sobą pod względem wykształcenia, zatrudnienia czy sytuacji rodzinnej. Nie wykryto też zależności między poziomem poczucia skuteczności a większością z badanych zasobów społecznych. Zwraca jednak uwagę fakt, że część badanych oceniała sytuację rodzinną pozytywnie, informując jednocześnie o zagrożeniu bezdomnością albo o przebyciu terapii odwykowej i jednoczesnym przeczeniu istnienia uzależnienia. Może to sugerować, że osoby badane postrzegają swoją sytuację odmiennie od jej rzeczywistego obrazu. Wskazuje to na potrzebę szczegółowszego rozpoznania sytuacji badanych na podstawie metod jakościowych oraz danych obiektywnych dostępnych w dokumentacji. W tym przypadku badania miały charakter anonimowy, co wykluczało zweryfikowanie zebranych danych z informacjami zawartymi w teczkach osobowych.

Ograniczeniem badań jest to, że zostały one przeprowadzone na stosunkowo małej grupie. Warto byłoby zadbać też o jej większe zróżnicowanie, np. aby w grupie znalazło się więcej recydywistów penitencjarnych oraz osób odbywających kary długoterminowe. Ciekawe byłoby także włączenie do grupy badawczej osadzonych kobiet i dokonanie porównań ze względu na płeć i rodzaj popełnionych przestępstw. Ponadto wyniki badań można byłoby udoskonalić poprzez możliwość powtórzenia badania w szerszej perspektywie czasowej i uwzględnienie metod jakościowych, które pozwoliłyby na pogłębioną analizę obserwowanych zmiennych.

LITERATURA

- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, 2, 179–211.
- Ajzen, I. (1998). Models of human social behavior and the application to health psychology. *Psychology and Health*, 13, 4, 735–739.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An agentic perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26.

- Bandura, A., Caprara G.V., Barbararelli, C., Gerbino, M., Pastorelli, C. (2003). Role of Affective Self-Regulatory Efficacy in Diverse Spheres of Social Functioning. *Child Developmental*, 74, 3, 769–782.
- Bandura, A. (2007). Teoria społecznego uczenia się. Warszawa: PWN.
- Belniak, K. (2014). Poczucie kontroli u sprawców przestępstw agresywnych. *Acta Univesitatis Lodiensis*, 18, 31–44.
- Benda, B.B., Toombs, N.J., Peacock, M. (2003). Discriminators of types of recidivism among boot camp graduates in a five-year follow-up study. *Journal of Criminal Justice*, 31, 6, 539–551.
- Benda, B.B. (2001). Factors that discriminate between recidivists, parole violators, and nonrecidivists in a 3 – year follo-up of boot camp graduates. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 45, 6, 711–729.
- Boyd, N.G., Vozikis, G.S. (1994). The influence of self-efficacy on the development of enterprene ural intentions and actions. *Enterpreneurship theory and practice*. Baylor University.
- Brezina, T., Topalli, V. (2012). Criminal Self-Efficacy: Exploring the Correlates and Consequences of a „Successful Criminal” Identity. *„Criminal Justice and Behavior”*.
- Bussey, K., Bandura, A. (1999). Social cognitive theory of gender development and differentiation. *Psychological Review*, 106, 676–713.
- Caleb, D.L., Sarin, R.C. (2012). Agency and outcome expectancies for crime desistance: measuring offenders, personal beliefs about change. *Psychology Crime and Law*, 18, 6, 543–565.
- Chomczyńska-Rubacha, M., Rubacha, K. (2013). Test Poczucia Skuteczności. Opracowanie teoretyczne i psychometryczne Pracowni Narzędzi Badawczych Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN, Metody zbierania i analizy danych w badaniach edukacyjnych, 85–105.
- Cohen, S., Hoberman, H.M. (1983). Positive Events and Social Support as Buffers of Life Change Stress. *Journal of Applied Social Psychology*, 13 (2), 99–125.
- Dave, R., Sighn, P., Tripathi, K.N., Udainiya, R. (2011). Subjective Well- being , Locus of Control and General Self-Efficacy among Univesity Students. *Amity Journal of Applied Psychology*, 2, 1, 28–32.
- DeCou, Ch.R., Lynch, Sh.M., Cole, T.T., Kaplan, St. (2015). Coping Self –Efficacy Moderates the Association Between Severity of Partner Violence and PTSD Syntoms Among Incarcerated Women. *Journal of Traumatic Stress*, 28, 465–468.
- Dzwonkowska, I., Lachowicz-Tabaczek, K., Łaguna, M. (2008). SES Samoocena i jej pomiar. Podręcznik, Pracownia Testów Psychologicznych, Warszawa.
- Gulla, B., Tucholska, K., Wysocka-Pleczyk, M. (2015). Indywidualna perspektywa czasowa osób skazanych na kary izolacyjne – implikacje dla oddziaływań resocjalizacyjnych. *Resocjalizacja Polska*, 10, 41–54.

- Hoffman, J.P., Miller, A.S. (1998). A Latent Variable Analysis of General Strain Theory. *Journal Of Quantitative Criminology*, 14, 1, 83–110.
- Juczyński, Z., Juczyński, A. (2012). „Chcieć to móc” czyli o znaczeniu poczucia własnej skuteczności w modyfikacji zachowań związanych z piciem alkoholu. *Alkoholizm i Narkomania*, 25, 2, 215–227.
- Juczyński, Z. (2000). Poczucie własnej skuteczności – teoria i pomiar. *Folia Psychologica, Acta Universitatis Lodzianensis*, 4, 11–23.
- Juczyński, Z. (2001). Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Judge, Th.A. (2009). Core Self Evaluation and Work Success. *Current Directions in Psychological Science*, 18, 1, 58–62.
- Judge, T.A., Bono, J.E. (2001). Relationship of Core Self-Evaluations Traits – Self-Esteem, Generalized Self-Efficacy, Locus of Control, and Emotional Stability – With Job Satisfaction and Job Performance: a Meta-Analysis. *Journal of Applied Psychology*, 86, 1, 80–92.
- Kaczmarek, Ł. (2011). Kwestionariusz Sprężystości Psychiczej – polska adaptacja Ego Resiliency Scale. *Czasopismo Psychologiczne*, 17, 263–265.
- Kościelak, R. (2010). Poczucie umiejscowienia kontroli i przekonania o własnej skuteczności w zdrowiu i chorobie. Kraków: Impuls.
- Landis, B.D., Altman, J.D., Cavin, J.D. (2007). Underpinnings of Academic Success: Effective Study Skills Use as a Function of Academic Locus of Control and Self-Efficacy. *Journal of Undergraduate Research*, 12, 5, 126–130.
- Linstedt, H., Grann, M., Sorelund, A. (2011). Mentally disordered offenders’ daily occupations after one year of forensic care. *Scandinavian Journal of Occupational Therapy*, 18, 302–311.
- Łaguna, M., Trzebiński, J., Zięba, M. (2005). KNS — Kwestionariusz Nadziei na Sukces. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych PTP.
- Maruna, S. (2001). Making good: How Ex-convicts reform and rebuild their lives. Waschington DC.
- McMurrin, M., Tyler, P., Hogue, T., Cooper, K. (1998). Measuring motivation to change in offenders. *Crime and Law*, 4, 1, 43–50.
- McNeil, F., Farrall, S., Lightowler, C., Maruna, S. (2012). How and why people stop offending: discovering desistance, Institute for Research and Innovation in Social Services. University of Glasgow.
- Niewiadomska, I. (2007). Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kary pozbawienia wolności. Lublin: Wyd. KUL.
- Niewiadomska, I., Chwaszcz, J. (2010). Jak skutecznie zapobiegać karierze przestępczej? Lublin: KUL.

- Niewiadomska, I. (2012). Wpływ wybranych czynników osobowości na poziom re-adaptacji karanych przestępców. *Problems of Forensic Sciences*, 89, 57–70.
- Ogińska-Bulik, N., Juczyński, Z. (2009). Inwentarz do pomiaru radzenia sobie ze stresem. Warszawa: Pracownia Testów Psychologicznych.
- Oleś, P. (2003). Wprowadzenie do psychologii osobowości. Warszawa: Scholar.
- Pervin, L.A., John, O.P. (1997). Osobowość. Teoria i badania. Kraków: Wyd. UJ.
- Philips, J.M., Gully, S.M. (1997). Role of Goal Orientation, Ability, Need of Achievement, and Locus of Control in the Self-Efficacy and Goal-Setting Process. *Journal of Applied Psychology*, 82, 3, 792–802.
- Roddenberry, A., Renk, K. (2010). Locus of Control and Self-Efficacy: Potential Mediators of Stress, Illness, and Utilization of Health Services in College Students. *Child Psychiatry, Hum. Dev.*, 41, 353–370.
- Russel, K.C., Walsh, M.A. (2011). An Exploratory Study of a Wilderness adventure program for young offenders. *Journal of Experimental Education*, 33, 4, 398–401.
- Seligman, M. (2010). Optymizmu można się nauczyć. Poznań: Media Rodzina.
- Studen, S., Jaworowska, K. (2004). Egzystencjalny wymiar doświadczania izolacji więziennej przez osoby skazane na karę pozbawienia wolności. W: M. Kuć. I. Niewiadomska (red.). *Kara kryminalna. Analiza psychologiczno-prawna* (s. 291–315). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Szlachta, E. (2009). Próba adaptacji i walidacji polskiej wersji The Interpersonal Support Evaluation List – ISEL, Kwestionariusz Spostrzeganego Wsparcia Społecznego. *Przegląd Psychologiczny*, 52, 4, 433–451.
- Tomczak, K. (2009). Style radzenia sobie w sytuacji stresowej, przekonanie o własnej skuteczności, nadzieja na sukces u studentów rozpoczynających i kończących studia. *Psychoterapia*, 149, 67–79.
- Viola, W.E., Mankowski, E.S., Gray, M.E. (2015). The Moderating Effect of Within-Group Similarity on Change in Strengths-Based Programme for Incarcerated Young Men. *Journal of Community & Applied Psychology*, 25, 95–109.
- Warnecke, A.J., Baum, C.B., Peer, J.R., Goreczny, A.J. (2014). Intercorrelations between individual personality factors and anxiety. *College Student Journal*, 23–33.
- Viela, I., Iraurgi, I. (2001). Cognitive and behavioural factors as predictors of abstinence following treatment for alcohol dependence. *Addiction*, 96, 297–303.

LEVEL OF SELF-EFFICACY AND THE PERSONAL AND SOCIETAL
RESOURCES OF SENTENCED PERSONS

Abstract: The purpose of this article is to characterize personal resources of convicted individuals with different levels of self-efficacy. Sixty-six subjects were analyzed using self-efficacy, self-evaluation, stress management, resilience, and hope for success tests. Contrary to expectations, the convicts presented a fairly high level of self-efficacy. In terms of varying levels of this variable, low and moderate dependencies on four strategies of dealing with stress, resilience and hope for success were observed. Furthermore, the predictive model of the variable covered resilience, ability to find solutions and planning, justifying 48,0% of variance. Limitations and directions for further research are presented.

Keywords: addiction, delinquency, personal resources, self-efficacy, self-esteem